

i – w razie potrzeby – pozwoli wskazać inwestorowi właściwy sposób postępowania. Ważne, by przedstawione w anonsowanym poradniku przykłady dobrych praktyk wdrażać w odpowiednim czasie. Jest wprawdzie możliwe dokonywanie zmian w istniejącej infrastrukturze budowlanej, np. wybudowanie barier przy istniejącej drodze, ale są to działania o wiele bardziej kosztowne, niż gdyby zrobiono je we właściwym czasie. Dokonanie np. przewiertu pod funkcjonującą drogą jest technicznie wykonalne i stosunkowo proste, ale o ponad rząd wielkości droższe od ułożenia elementów stanowiących przepust w trakcie budowy drogi. Stosowanie się do zaleceń zawartych w niniejszym podręczniku nie musi więc w sposób znaczący spowalniać inwestycji. Chyba, że kwestia kilku ginących ropuch zostanie podniesiona do rangi problemu narodowego, dodatkowo upublicznionego na forum międzynarodowym, a walka przeciwko inwestorowi nabierze cech kruczaty o podtekście ideowo-osobistym. Tak się niekiedy dzieje, ale w końcu nie interesuje nas zachowanie patologiczne osób reagujących w sposób nieadekwatny do istniejącej rzeczywistości, a normalność. Jest jeszcze inny aspekt, który na-

leży wziąć pod uwagę. Niefachowo lub nierzetelnie przeprowadzona inwentaryzacja i sporządzony na jej podstawie takiej samej jakości raport, może spowolnić inwestycję poprzez np. zwrot raportu inwestorowi w celu dokonania poprawek i uzupełnień. W przypadkach krańcowych opóźnień może to być równoznaczne z cofnięciem dofinansowania, często ze środków unijnych (a więc częściowo i naszych!), bo wiele tego typu inwestycji korzysta z takiego wsparcia. Wskazane jest więc sprawne działanie, może nawet pośpiech – przecież środki te nie będą do nas płynąć wiecznie. A krajowe potrzeby w zakresie budowy inwestycji liniowych są duże i dysponując jedynie środkami własnymi budowalibyśmy je znacznie dłużej. Byłoby rzeczą pożądaną wznowienie za jakiś czas tej pracy w wersji rozszerzonej. Postęp, jaki się w tej dziedzinie dokonuje, jest szybki. Widać to przy porównaniu recenzowanej książki z tą, która zawiera referaty z odbytego w 1989 r. sympozjum w Rendsburgu, i dotyczy tej samej problematyki****.

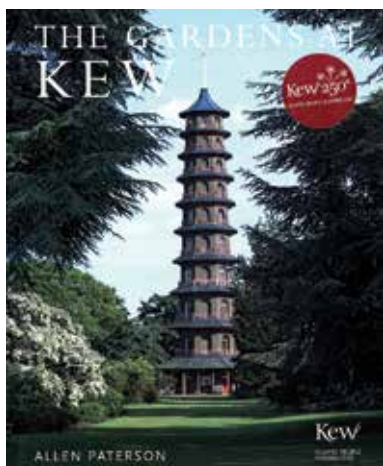
Jacek Błażuk (Gdańsk)

* Mam tu na myśli laboratoria analityczne nastawione na wykonywanie rutynowych analiz o charakterze monitoringowym, a nie pracownie naukowe wykonujące pionierskie badania naukowe z niedopracowaną do końca metodyką.

** Tomiałojć L. 2005. Więcej rzetelności w wypowiedziach o zagrożeniach dla przyrody i środowiska. Przegląd przyr. 16, 3-4: 3-7.

*** Langton T. E. 1989. Amphibians and roads. Proceedings of the Toad Tunnel Conference. Rendsburg, Federal Republic of Germany, 7-8 January 1989. ACO Polymer Products Ltd, Shefford.

Allen Paterson: **The Gardens at Kew**. Frances Lincoln Ltd., London, 2008, 352 str., bardzo liczne kolorowe fotografie. Twarda oprawa z obwolutą, format 31,2 × 25,7 cm. Cena: 25 £. ISBN 13: 978-0-7112-2536-7.

Jedną z największych i najpiękniejszych atrakcji turystycznych stolicy Zjednoczonego Królestwa są bez wątpienia Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew (*The Royal Botanic Gardens, Kew*), w skrócie zwykle

określane jako Ogrody w Kew (*Kew Gardens*). Jest to rozległy kompleks ogrodów i szklarni położony pomiędzy Richmond i Kew w Richmond nad Tamizą w południowo-zachodnim Londynie, w niedalekiej odległości od największego europejskiego lotniska Heathrow. Jednocześnie jest to jeden z najważniejszych w świecie ośrodków naukowych i edukacyjnych w zakresie badań botanicznych, zatrudniający około 700 pracowników oraz posiadający wspaniałe księgozbiory i jeden z największych w świecie zielników, który liczy blisko 7 milionów arkuszy zasuszonych roślin naczyniowych, reprezentujących prawie całą światową florę, w tym zbiory o wielkiej wartości historycznej. Jest to zarazem miejsce wykazujące największą różnorodność świata roślin naczyniowych, gdyż na niewielkim w sumie obszarze 121 hektarów zgromadzono ogromną kolekcję żywych roślin, liczącą około 30 tysięcy gatunków. Nic więc dziwnego, że w 2003 roku ten niezwykle obiekt został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

W 2009 roku Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew obchodziły rocznicę 250-lecia ich założenia i taka okragła rocznica, jak to zwykle bywa, stwarza

doskonałą okazję do szerszej refleksji na temat przeszłości, stanu obecnego i przyszłości danej instytucji. Nie inaczej było i w tym przypadku i w księgarniach pojawiło się wiele jubileuszowych publikacji na temat Ogrodów w Kew. Jedną z najbardziej okazałych spośród nich jest ciekawy, efektowny i bogato ilustrowany album przedstawiający ten jeden z najwspanialszych ogrodów botanicznych w świecie, przez który rokrocznie przewija się ponad milion zwiedzających. Przybliżyła on jego historię, znakomitą architekturę i kolekcje niezwykłych roślin, niektórych przywiezionych jeszcze przez znanych angielskich żeglarzy z wypraw odkrywczych, jak chociażby Jamesa Cooka, prezentuje prowadzone tu badania naukowe, jak też ukazuje jego aktualne problemy w trudnych kryzysowych czasach oraz wielką rolę jaką mają do spełnienia ogrody botaniczne w ochronie zagrożonej różnorodności gatunkowej i genetycznej roślin.

Książka została przygotowana przez wybitnego eksperta od ogrodów botanicznych i autora wielu książek poświęconych ogrodnictwu Allena Patersona, znającego tę problematykę „od podszewki”, gdyż sam przez wiele lat był kustoszem w Chelsea Physic Garden w Londynie, drugim najstarszym w Wielkiej Brytanii ogrodzie botanicznym, założonym w 1673 roku, a następnie dyrektorem Królewskich Ogrodów Botanicznych w Burlington w stanie Ontario w Kanadzie. Przypomina o tym w słowie wstępnym Stephen D. Hopper, obecny dyrektor Królewskich Ogrodów Botanicznych w Kew.

Książka obejmuje 12 rozdziałów poprzedzonych krótkim wstępem i zakończonych epilogiem. W pierwszych dwóch rozdziałach autor daje zwięzły rys historyczny powstania i rozwoju Ogrodów w Kew oraz przypomina historię i cele zakładania ogrodów botanicznych w ogóle. Początkowo był to stosunkowo niewielki, czterohektarowy park z egzotycznymi gatunkami roślin założony w 1759 roku przez księżniczkę Augustę, matkę króla Jerzego III. Wraz ze zmianami na brytyjskim tronie park zmieniał się i rozrastał, by z czasem osiągnąć swój obecny kształt i niekwestionowaną pozycję zielonego eldorado wśród ogrodów botanicznych w świecie. Autor przedstawia tu historię najważniejszych budowli w Ogrodach w Kew, w tym zbudowanej w 1763 roku przez Sir Williama Chambersa słynnej chińskiej pagody, obecnie jednej z ich atrakcji, której zdjęcie zdobi okładkę niniejszego albumu. W najobszerniejszym trzecim rozdziale autor proponuje czytelnikowi przechadzkę po Ogrodach w Kew, oprowadzając go po wszystkich szklarniach, palmiarni i miejscach najbardziej godnych uwagi, chociaż tak naprawdę, to trudno byłoby tu wskazać miejsce, w którym nie byłoby

warto się zatrzymać aby je obejrzeć. Jest to żywo i interesująco napisany tekst, w którym można znaleźć wiele ciekawych informacji na temat historii samych zwiedzanych obiektów oraz zasiedlających je roślin.

Dwa kolejne rozdziały to znowu nawrót do historii i pokazanie jak kształtowały się obecne kolekcje roślin. Do pełnego rozkwitu Ogrodów w Kew przyczynił się bez wątpienia Sir Joseph Banks (1743–1820), wielki przyrodnik i łowca roślin, który zanim ukończył 30 lat miał już za sobą trzy ryzykowne pełnomorskie podróże odkrywcze, chociaż pamięta się go głównie dzięki udziałowi w pierwszej wyprawie J. Cooka w latach 1768–1771 na południowy Pacyfik. Banks został doradcą króla Jerzego III w sprawach dotyczących Królewskich Ogrodów w Kew, które dzięki jego metodom zarządzania znalazły się wśród największych ogrodów botanicznych na świecie. Pełnił on funkcję ich nieoficjalnego dyrektora i razem z Williamem Aitonem, ówczesnym królewskim ogrodnikiem, był współodpowiedzialny za rozwój kolekcji roślin. A czas ku temu był bardzo sprzyjający, ponieważ w drugiej połowie XVIII wieku rozpoczęła się wielka morska ekspansja Anglii. Dzięki owocnej współpracy z uczestnikami wielkich wypraw badawczych i handlowych rozrastały się zarówno zbiory żywych roślin sprowadzanych z najdalszych zakątków świata, jak i zielnika i biblioteki w Kew. Sam Banks był zaangażowany w wysłanie w 1791 roku na Tahiti dwóch okrętów pod komendą kapitana Jamesa Bligha, których celem było zebranie sadzonek drzewa chlebowego i innych roślin i przeniesienie ich na Jamajkę. Wyprawa ta przeszła do historii jako „bunt na *Bounty*”, który stał się tematem słynnych hitów filmowych, ale ogrodnik biorący udział w tej wyprawie powrócił w 1793 roku do Kew z kilkoma roślinami o znaczeniu ekonomicznym zebranymi na Tahiti, jak również z kilkoma gatunkami roślin rosnących dziko na Jamajce. A jest to tylko jeden z wielu przykładów powiększania kolekcji żywych okazów w Królewskich Ogrodach w Kew.

W 1837 roku na tron brytyjski wstąpiła królowa Wiktorja, której długie panowanie było okresem rozkwitu Wielkiej Brytanii jako światowego, kolonialnego mocarstwa. Epoka wiktoriańska była także złotym okresem w historii Ogrodów w Kew, które w 1840 roku zostały przekształcone w narodowy ogród botaniczny, a ster rządów przejął w nich klan Hookerów: William Jackson Hooker (1785–1865) i Joseph Dalton Hooker (1817–1911). Byli oni pierwszymi oficjalnymi dyrektorami Ogrodów w Kew: ojciec w latach 1841–1861 i syn w latach 1862–1885, którzy nadali im ich obecny kształt. Był to także czas, gdy Kew stało się światowym centrum badań botanicznych, gdzie

w oparciu o bogate kolekcje zielnikowe powstawały wielkie opracowania flor obszarów egzotycznych autorstwa samych Hookerów, jak i licznych zastępów botaników brytyjskich. Ogrody w Kew były w tym względzie wspomagane przez ufundowane w 1788 roku Towarzystwo Linneuszowskie w Londynie, którego największym skarbem był zakupiony przez Jamesa E. Smitha zielnik samego Karola Linneusza. Ten stan rzeczy faktycznie trwa po dzień dzisiejszy i Kew nadal jest magicznym miejscem przyciągającym systematyków roślin z całego świata.

W następnych dwóch rozdziałach przedstawiona jest historia Ogródów w Kew w ubiegłym stuleciu: najpierw w okresie postkolonialnym, a później po drugiej wojnie światowej. Powstały w nich wówczas nowe inwestycje, np. ogród traw (*Grass Garden*), szklarnia roślin alpejskich (*Davies Alpine House*) czy pawilon ewolucji (*Evolution House*), które poszerzyły i tak już atrakcyjną ofertę tych Ogródów.

Samym badaniem naukowym prowadzonym w Kew autor poświęca tylko krótki rozdział ósmy. Zwraca tu szczególną uwagę na rozmaite współczesne projekty badawcze koordynowane przez tę instytucję, ale ogromny dorobek naukowy jest tu pominięty. A szkoda, bo jest on naprawdę imponujący i na pewno reprodukcje okładek kilku przykładowych dzieł, które tu powstały byłyby tego świadectwem. W rozdziale dziewiątym jest krótko przedstawiony zespół pałacowy w Kew, zaś w dziesiątym autor prezentuje działalność Ogródów w Kew na polu ochrony bioróżnorodności. W 2004 roku z ich inicjatywy został rozpoczęty międzynarodowy projekt finansowany przez Komisję Europejską, którego głównym celem jest stworzenie sieci banków nasion dla ochrony zagrożonych roślin wyższych ze wszystkich regionów biogeograficznych Europy i Makaronezji. Ogrody

w Kew stoją też na czele Narodowego Trustu (*National Trust*) zrzeszającego organizacje ochroniar-skie działające w Zjednoczonym Królestwie. Jednym z nich jest ogród botaniczny Wakehurst Place w Zachodnim Sussex, w którym znajdują się narodowe kolekcje m.in. brzoź, dziurawców i buków południowych. Ogród ten jest dokładnie przedstawiony w 11 rozdziale omawianego albumu.

Ogrody Botaniczne w Kew są miejscem szczególnym, w którym splatają się rozmaite aspekty życia i działalności współczesnego człowieka, co sprawia, że są one przedmiotem ogólnej troski. Niewątpliwie miejsce to jest wielkim dziedzictwem kultury materialnej, które jest jednak obarczone licznymi problemami, najczęściej natury finansowej, które uwypuklają się szczególnie w czasach kryzysu ekonomicznego. Sprawy te są zarysowane w ostatnim rozdziale książki, a także w epilogu, który zawiera podstawowe pytania na temat przyszłych losów Ogródów. Nie ulega wątpliwości, że wymagają one nowych inwestycji, aby dostosowywać ich zasoby do wymogów XXI wieku i nowoczesnością przyciągać zwiedzających, których już teraz zaczyna odstraszać wysoka cena biletów wstępu. Pomysłów jest tu wiele i można tylko wierzyć, że podobnie jak to było dotychczas uda się zadowalająco połączyć tradycję i wyzwania przyszłości. Omówiona książka dobitnie pokazuje, że Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew są wspaniałym, magicznym miejscem, które bezwzględnie należy odwiedzić, a niedowiarków na pewno przekonają do nich bajeczne fotografie roślin, które przez dwa i pół wieku skrzętnie gromadzili tu kolejni zarządcy i dyrektorzy.

Ryszard Ochyra (Kraków)

David McGonigal (chief consultant): **Antarctica: secrets of the southern continent.** Firefly Books Ltd., Buffalo, New York, U.S.A. & Richmond Hill, Ontario, Canada, 2008, 400 str., bardzo liczne kolorowe mapy i fotografie. Twarda oprawa z obwolutą, format 34,0 × 26,2 cm. Cena: 39 €. ISBN-13: 978-1-55407-398-6; ISBN-10: 1-55407-398-7.

W ostatnich latach rynek wydawniczy jest dosłownie zalany ogromną liczbą atlasów, drukowanych na doskonałej jakości, błyszczącym papierze i wabiących potencjalnych nabywców elegancką szatą graficzną oraz masą znakomicie reprodukowanych kolorowych fotografii. Niestety, bardzo często z tym wyzywającym, zewnętrznym blizkiem idzie banalna i nijaka treść, sprawiająca, że są to pozycje raczej do

